

İçtimaiyat'tan Sosyoloji'ye: İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine ve Sosyoloji Dergisine Dair

Tülay KAYA*

İSTANBUL SOSYOLOJİ,¹ ülkemizdeki ilk sosyoloji kürsüsüdür. Kürsünün kuruluş tarihiyle ilgili her ne kadar bir belirsizlik söz konusu ise de, genel eğilim, sosyoloji kürsüsünün Ziya Gökalp tarafından 1914 yılında Darülfünun bünyesinde kurulduğu yönündedir. Sosyolojinin bağımsız bir kürsü olarak kurulması, elbette, orta veya yüksek eğitim kurumlarının müfredatı çerçevesinde bir ders olarak okutulmasından² daha farklı anlamlara sahiptir. Her şeyden önce, sosyolojinin bir bilim olarak öneminin ülkemizde erken bir dönemde keşfedildiğine işarettir. İstanbul Sosyoloji bu yönüyle, dünyadaki ilk sosyoloji kürsüsü olmasa da, çağdaşı birçok Batılı sosyoloji kürsüsüne öncülük edebilmiştir. İstanbul Sosyoloji'nin genel sosyoloji tarihindeki bu konumu, Türk sosyolojisini Batı sosyolojisiyle kurulan ilişkinin neticesinde salt aktarmacılıkla temellendiren açıklamaları tartışılır kılması bakımından önemlidir.

İstanbul Sosyoloji'nin tarihine ilişkin başvurabileceğimiz birçok metin mevcuttur.³ En başta, İstanbul Sosyoloji'nin süreli yayını olan Sosyoloji Dergisi'nin kesintilerle de olsa yayınlanan tüm sayıları bu konuda bize ciddi bir kaynak sağlamaktadır. Ayrıca, İstanbul Sosyoloji kadrosunda yer almış isimlerin biyografileri, eserleri ve bu isimler üzerine yapılmış çalışmalar konumuz açısından yol gösterici niteliktedir. Bu kaynaklara ilaveten, Türk sosyoloji tarihini ele alan metinlerin de konumuz açısından önemli olduğunu belirtelim. Söz konusu metinlerde, Türk sosyoloji tarihi değerlendirilirken, ülkemizde sosyolojinin bir bilim dalı olarak kurumsallaştığı ilk yer olması bakımından İstanbul Sosyoloji'ye de değinilmiş olması anlamlıdır.

* Arş. Gör., İÜEF Sosyoloji Bölümü.

1 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, yaygın olarak "İstanbul Sosyoloji" olarak anılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün ve dergisinin tanıtılacağı bu çalışmada, yaygın kabule sadık kalınarak, "İstanbul Sosyoloji" kısaltmasının kullanılmasına tercih edilmiştir.

2 Sosyoloji, İttihat ve Terakki İdadisi ve Mektebi Mülkiye'de daha önceden –kimi kaynaklara göre 1911'de, kimi kaynaklarda 1912'de- ders olarak okutulmaktaydı.

3 Lütfü Erişçi'nin "Türkiye'de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası" [*Sosyoloji Dergisi*, 1941-1942, sy. 1, s. 158-169], Mehmet Yalvaç'ın "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982)" [*Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 1985 Ocak ve Nisan sayıları], 75. *Yılında Türkiye'de Sosyoloji* [İsmail Coşkun (yay. haz.), İstanbul: Bağlam Yay., 1991] ve Baykan Sezer'in "Türk Sosyologları ve Eserleri I" [*İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi*, 1988-1989, 3. Dizi-1. Sayı, s. 1-96] başlıklı çalışmaları konuya ilişkin olarak başvurulabilecek eserlerin sadece birkaçıdır.

İstanbul Sosyoloji, sosyolojinin ülkemizdeki serüveni bakımdan özel bir konuma sahiptir. Dönem koşulları itibariyle önce yenileşme çerçevesinde, sorunlar ağırlaşınca da yaşanmakta olan sıkıntılara bir çözüm getirebileceği inancıyla sosyoloji bilgisi ülkemize aktarılmış ve bu bilgi, ülkemizde iki sosyolojik tutum olarak ortaya çıkmıştır. İmparatorluk dönemine ilişkin olarak sözünü ettiğimiz bu iki tutum, Ziya Gökalp ve Sabahattin Bey tarafından temsil edilmiştir.⁴ Tartışmanın tarafları olan bu isimlerden Sabahattin Bey, Science Social akımının, Ziya Gökalp ise Durkheim ekolünün savunuculuğunu üstlenmişlerdir. Her iki tutumun da referansları Batı kaynaklıdır. Bununla birlikte, sosyolojinin ülkemizde yerini almasını, yalnızca genel yenileşme hareketleri çerçevesinde Batı etkisinin bir gereği ve sonucu olarak değerlendiremeyiz.

Sosyolojiyi bizim gündemimize getiren koşullar, Batı'da yaşananlardan çok farklıdır.⁵ Sorun farklı olunca, devlet ve toplum sorunlarının çözümü için önerilen sosyoloji bilimiyle kurulan ilişki de farklı olmuştur. Bu anlamda ülkemizde sosyoloji, Batı'da takip ettiği seyirden farklı bir seyir izlemiştir. Bir bilim dalı olarak değeri, çoğu Batı ülkesinden daha önce keşfedilmiş ve Ziya Gökalp'in çabasıyla Darülfünun'da yerini almıştır. Bununla birlikte, ülkemizde görece erken bir dönemde sosyolojinin bir bilim olarak yerini almasında, sosyoloji bilgisinin dönemin arayışlarına karşılık gelmesi kadar, toplumsal kabullerimize uygun düşmesinin de etkili olduğunu hatırlamak gerekir.

Ziya Gökalp, 1914-1919 yılları arasında kurucusu olduğu sosyoloji kürsüsünün başında bulunmuştur. Bu süreçte, Batı sosyolojisinde meydana gelen gelişmeler de çok yakından takip edilmiştir. Buna, birebir kişisel ilişkilerin yanında, dışarıda eğitim görmüş genç kuşağın kürsüde istihdam edilmesi de dâhildir. Ahmet Emin Yalman'ın adı, sözünü ettiğimiz türden ilişkilere bir örnek olarak verilebilir. Ahmet Emin Yalman,⁶ Amerika'da Colombia Üniversitesi'nde doktorasını yapmıştır. Yurda dönüştü "sosyoloji dersi okutmak üzere Ziya Gökalp'in yanına verilmiş, aynı zamanda Mülkiye mektebinde okutulan "İstatistik" dersi için de yardımcı tayin edilmiştir."⁷ Batı'daki sosyolojik gelişmelerin çeşitli şekillerde dikkatlice izlenmesi neticesinde, Batılı birçok akım kürsüde yer bulabilmiştir. Bu da, hiç kuşkusuz yol açtığı tartışmalarla düşünce hayatımıza bir canlılık kazandırmıştır.

Dışarısının çeşitli şekillerde bu kadar yakından izlenmesinin elbette bir anlamı vardır. Ülke, çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Sorunların devlet düzeyinde çözümünde karşılaşılan zorluklar, toplum kesimlerinin de sorunların çözümüne dair yaklaşımlara ortak edilmesini gerektirmiştir. Bu koşullar altında, 'Batılı' bir bilim dalı olarak sosyoloji, bizde yeni bir form kazanmış ve yeni bir kimliğin oluşturulması görevine so-

4 Recep Ertürk, "Türk Sosyolojisinin Gelişimi Üstüne", *Sosyoloji Konferansları*, 29. Kitap, İstanbul, 2004, s. 91.

5 Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri I", *Sosyoloji Dergisi*, 1988-1989, 3. Dizi-1. Sayı, s. 1-96.

6 Ergün Yıldırım, "Batılılaşma Sürecinde Bir Şahsiyet: Ahmet Emin Yalman (Hayatı, İlişkileri, Fikirleri)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

7 Mehmet Yalvaç, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982)", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1985, sy. 1, s. 60.

yunmuştur. Ziya Gökalp, sosyoloji aracılığıyla, -önce Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti için- yeni kimlik arayışını bilimsel olarak temellen-dirmeye çalışmıştır.

Ziya Gökalp, Darülfünun'da sadece sosyoloji dersleri vermekle yetinmemiştir. "İçtimaiyat Darülmesai"ni⁸ kurmuş ve Darülmesai'nin yayın organı olarak *İçtimaiyat Mecmuası*'nın yayınlanmasında da aktif rol almıştır. 1917'de Ziya Gökalp ve Necmettin Sadak tarafından çıkarılan İçtimaiyat Mecmuası, *American Journal of Sociology* (1895) ve *L'Année Sociologique* (1896) gibi dünyanın ilk sosyoloji dergilerinden biri olması bakımından ayrı bir tarihî öneme sahiptir. İstanbul Sosyoloji'nin tarihinin ve dergisinin konu alındığı bu çalışmada, *İçtimaiyat Mecmuası*'nı, *Sosyoloji Dergisi* adıyla daha sonraki yıllarda aralıklarla ve farklı kadrolar tarafından yayınlanan bölüm dergisinin ilk dizisi olarak değerlendiriyoruz.⁹ İstanbul Sosyoloji'nin bölüm dergisinin başlangıcı olması bakımından *İçtimaiyat Mecmuası*, İstanbul Sosyoloji için olduğu kadar, Türk sosyoloji tarihi için de önemlidir.

İçtimaiyat Mecmuası, sadece 6 sayı yayınlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda, İstanbul'un işgaliyle birlikte Gökalp'in üniversiteden uzaklaştırılması ve Malta'ya sürgüne gönderilmesinin ardından, *İçtimaiyat Mecmuası*'nın yayın hayatı sona ermiştir. Çok kısa bir süre yayın hayatına devam edilebilen *İçtimaiyat Mecmuası*'nda, Ziya Gökalp'in ve oluşturduğu kadronun çeşitli makaleleri mevcuttur. Dergide, sözünü ettiğimiz kadroda yer alan isimlerin makalelerine ilaveten, Durkheim'dan çevirilere de yer verilmiştir.¹⁰ Her sayıda Durkheim çevirilerine yer verilmesi, Ziya Gökalp-Durkheim ilişkisini gözle görülür kılar. Dergide yayınlanmış olan makalelerin başlıkları da dışarıdaki sosyolojiye dair gelişmelerin yakından takip edildiğini göstermektedir. Derginin asıl kaygısı, 'içtimaiyat'ın ne olduğu ve bir bilim olup olmadığından hareketle, milli içtimaiyatın varlığına işaret etmektir. Bugün sosyolojinin ne olduğu ya da ne olması gerektiği tartışması ilk kez gündeme getiriliyormuş gibi sunulsa da, İstanbul Sosyoloji'nin, yayınladığı bu ilk dergisiyle, daha XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bu tartışmaların gündemlerinde olduğunu göstermesi dikkat çekicidir.

Ziya Gökalp, *İçtimaiyat Mecmuası*'nın hayat bulmasında olduğu kadar, sosyolojinin Türk toplumunda bir bilim dalı olarak yer edinmesinde ve süreklilik kazanmasında

8 İçtimaiyat Darülmesai, Türkiye'de kurulan ilk Sosyoloji Enstitüsü'dür. Kuruluş tarihi konusunda uzlaşmazlıklar vardır. Kimi kaynaklar 1914 ya da 1916 olarak verirken, kimileri 1915 olarak vermektedir. Kuruluş tarihiyle ilgili uzlaşmazlığı bir kenara bırakırsak, enstitünün kurulması ve dergi yayını İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünün kurumsallaşma çabası olarak algılanmalıdır.

9 1942'de Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Dergisi*'ni yayınlamaya başlamıştır. 1968'de yayın hayatı sona eren *Sosyoloji Dergisi*, 1989'da yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Derginin sunuş yazısını kaleme alan Baykan Sezer, "Şimdi yine Sosyoloji Bölümünün yayın oranı olarak *Sosyoloji Dergisi* yeniden yayınlanmaktadır. Üçüncü defa yayınlanmaya başlayan dergimiz bu nedenle 3. dizi 1. sayıyı taşımakla birlikte aslında 29. sayı olarak değerlendirilmelidir." diye yazmaktadır. Bkz. Baykan Sezer, "Yeniden Başlarken", *Sosyoloji Dergisi*, 1988-1989, 3. Dizi-1. Sayı, s. iii.

10 *İçtimaiyat Mecmuası*'nın tamamı çevrim yazı olarak yakınlarda yayınlanmıştır. Bkz. *İçtimaiyat Mecmuası*, Mehmet Kanar (haz.), İstanbul: İÜEF Sosyoloji Bölümü ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, 1997.

da da en etkin isimdir hiç kuşkusuz. Ziya Gökalp, Türk toplum meselelerine duyduğu ilgi çerçevesinde ortaya koyduğu eserleriyle kendisinden sonraki kuşaklara önemli bir miras bırakmıştır. Ziya Gökalp'e ilişkin dile getirilen çeşitli yargılar, Ziya Gökalp'in Türk sosyoloji ve düşünce tarihindeki sözünü ettiğimiz mirasına ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Söz konusu yargılardan özellikle ikisi oldukça ilgi çekicidir. Bunlardan bir tanesi, Ziya Gökalp'i yıkılma sürecini yaşayan bir imparatorluğun sosyologu¹¹ olarak değerlendirirken; bir diğeri, Ziya Gökalp'in İttihat ve Terakki döneminin ardından yeni Cumhuriyet rejiminin de ideologu¹² olmak bakımından hep kritik bir konumda bulunmuş olmasını vurgular. Hiç kuşkusuz, sonraki kuşaklar tarafından yapılan çalışmalarla Ziya Gökalp, zaman boyutunu aşarak Türk sosyolojisinin en etkin isimlerinden biri olarak varlığını günümüzde de sürdürür.¹³

Ziya Gökalp'in 1919'da üniversiteden uzaklaştırılmasının ardından, sosyoloji kürsüsünün başına Necmeddin Sadak geçmiştir. Fransa'dan döndükten hemen sonra, 1916'da Ziya Gökalp'in asistanı olarak kürsüye atanan Necmettin Sadak, Ziya Gökalp'ten sonra da dersleri onun kurduğu çerçeveye içinde yürütmeye devam etmiştir.¹⁴ *İçtimaiyat Mecmuası*'nda yayınlanan Durkheim makalelerinin büyük bir kısmı Necmettin Sadak tarafından tercüme edilmiştir. Necmettin Sadak'ın tercüme çalışmalarının yanı sıra hazırladığı sosyoloji kitabı, uzun yıllar liselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Necmettin Sadak'ın 1927'de Sivas milletvekili seçilmesinin ardından kürsüsünün başına, 1907'de hükümet tarafından felsefe eğitimi görmek üzere Fransa'ya gönderilmiş olan Mehmet İzzet geçmiştir. Sorbonne Üniversitesi'nde öğrenci olduğu bu dönemde L. Levy-Bruhl ve Durkheim'dan dersler almıştır. 1919'da, asıl ilgisi ahlak ve sosyoloji olmasına karşın, Darülfünun'a Felsefe Tarihi profesörü olarak atanır. Fransızcadan çevirileri, *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat, İçtimaiyat Dersleri, Yeni İçtimaiyat Dersleri* isimli çalışmalarının yanı sıra liseler için hazırladığı sosyoloji kitapları, Mehmet İzzet'in kısa süren yaşamına sığdırabildiği çalışmalarının başlıcalarıdır.¹⁵

Mehmet İzzet'in kürsü kadrosunda bulunduğu 1920'li yıllarda yabancı akademisyenler de kürsüde ders vermişlerdir. Bougle, Max Bonafous ve Dumezil kadrolu ya da

11 İsmail Coşkun, "Uygurluk, Kültür ve Tarih", *Sosyoloji Dergisi*, 2005, 3. Dizi-10. Sayı, s. 105.

12 Recep Ertürk, "Ziya Gökalp ve Durkheim İlişkisi ve Bu İlişkinin Tarihi", *Sosyoloji Dergisi*, 2005, 3. Dizi-10. Sayı, s. 81.

13 Ziya Gökalp üzerine yapılan çalışmaların -bibliyografya denemeleri, yüksek lisans, doktora, lisans bitirme tezleri- kronolojik bir listesi, ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek yorulmaktadır. Dahası, bu çalışmaların sadece Ziya Gökalp'in kurduğu kürsüsünün sonraki kuşakları tarafından değil, aynı zamanda Türk sosyoloji tarihi konusuna ilgi duyan çok çeşitli uzmanlık alanlarından kimseler tarafından da gerçekleştirilmiş olması oldukça anlamlıdır.

14 İsmail Coşkun, "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair", *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, s. 16.

15 Ayrıntılı bilgi için, Coşkun Değirmencioğlu'nun Mehmet İzzet üzerine kaleme aldığı şu çalışmalara bakılabilir: *Mehmet İzzet*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987; *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusal Sosyal Felsefesi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2002; "Mehmet İzzet", *Türkiye'de Sosyoloji İsimler-Eserler I*, M. Çağatay Özdemir (der.), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2008, s. 505-526.

misafir öğretim üyesi olarak kürsüde ders veren yabancı hocalardan birkaçıdır. Mehmet İzzet, 1928'de sağlık problemleri nedeniyle kürsüden ayrılmak zorunda kalır.

1930'lu yılların başında hazırlıkları yapılan ve 1933'te neticelendirilen üniversite reformu esnasında kürsünün başındaki isim İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'dur. Ancak 1933 tarihli üniversite reformu ile birlikte, belki de, herkesin "emir"le girdiği Serbest Fırka'ya gönüllü girmesinin de etkisiyle Baltacıoğlu kürsüden uzaklaştırılır.

1931 yılında, Cenevre Üniversitesi'nden Profesör Albert Marche, Darülfünun'un mevcut durumu hakkında bir inceleme yapmak üzere hükümet tarafından davet edilir. Profesör Albert Marche, 29 Mayıs 1932 tarihinde raporunu hazırlar. "Bunu takiben 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 numaralı kanunun hükmüne uyularak 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren üniversite yeniden kurulmuştur."¹⁶ Değişiklik sadece Darülfünun'un T.C. İstanbul Üniversitesi adını almasıyla sınırlı kalmamıştır elbette. Öğretim kadroları yeniden düzenlenmiştir ve yoğunluklu olarak Almanya'dan Nazi baskısı sonucunda gelen öğretim üyeleri istihdam edilmiştir. 1933 üniversite reformunun hazırlanma ve uygulanmasında etkin olan isimler, başından itibaren Alman profesörler ve Batı'da öğrenim görmüş gençlerdir. Sözüünü ettiğimiz süreçte gelen Alman hocalar arasında Ernst Von Aster, Gerhard Kessler konumuz açısından başlıca önemli isimlerdir.

1933 reformu, sosyoloji kürsüsünde de etkisini ciddi bir şekilde hissettirmiştir. 1933 reformu sonrasında, 1940'lı yılların başına kadar sosyoloji dersleri ağırlıklı olarak Gerhard Kessler ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından verilmiştir. Yine Mehmet Ali Şevki de kısa bir dönem kürsüde ders veren isimlerden biridir.

Gerhard Kessler, Almanya'dan Nazi baskısı sonucunda Türkiye'ye gelen öğretim üyelerindedir. Yeni üniversitede ona da kadro verilmiştir. 1939'a kadar Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji dersleri verir. Kürsüde görev yaptığı bu dönemde Weber'in sosyoloji anlayışı, derslerinin ana eksenini oluşturmuştur.¹⁷ Bu anlamda, Kessler'in Weberci sosyolojinin Türk sosyolojisinde tanınmasını sağlayan ilk kişilerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kessler'in Sosyolojiye Başlangıç isimli çalışması da bu yargımızı destekler bir içeriktedir.

Yeni dönemde kadroda yer alan isimlerden Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 1930'da doktora yapmak üzere Fransa'ya Strasbourg Üniversitesi'ne gönderilmiştir. 1935'te tamamladığı doktora tezinin başlığı, "Ziya Gökalp ve Türk Aile Hukuku" dur. Edebiyat Fakültesi'nde Gerhard Kessler'in asistanı olarak sosyoloji dersleri vermeye başlaması ise daha erken bir tarihte, 1933'tedir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 1936'da Kessler'le birlikte yeni kurulan İktisat Fakültesi'ne geçer, ancak uzunca bir süre Edebiyat Fakültesi'nde de sosyoloji dersleri vermeye devam ederler.

Mehmet Ali Şevki ise hiçbir akademik ünvanı olmadığı halde bu dönemde¹⁸ "Tecrübi Sosyoloji" öğretim görevliliği yapmıştır. Mehmet Ali Şevki, Sabahattin Bey'in iz-

16 Mehmet Yalvaç, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982)", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1985, sy. 1, s. 64.

17 Nilgün Çelebi ve Sezgin Kızılçelik, "Gerhard Kessler", *Türkiye'de Sosyoloji İsimler-Eserler I*, s. 392-393.

18 Kimi yayınlar Mehmet Ali Şevki'nin Edebiyat Fakültesinde görev yaptığı yılları 1938-1940, kimileri de 1940-1942 arası olarak vermektedir.

leyicileri arasındadır. Derslerinde Le Play Okulu'nun yöntemine yer vermiş, Science Sociale'i tanıtmaya çalışmıştır. Mehmet Ali Şevki'nin konuyla ilgili çeşitli çevirileri de mevcuttur. Tecrübi sosyoloji konusunda çok sayıda makale kaleme almış, monografik anket tekniğini kullandığı kırsal alana yönelik araştırmalar yapmıştır. Mehmet Ali Şevki'nin, birçok kaynaktan, Türk sosyolojisinde monografik anket tekniğinin ilk uygulayıcıları arasında yer alan bir isim olarak tanıtılması,¹⁹ İstanbul Sosyoloji'nin sosyoloji anlayışının tüm yönleriyle kavranmasında göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri olarak son derece önemlidir.

1933'de gerçekleştirilen üniversite reformuyla yeniden oluşturulmaya çalışılan kadroda yer alan bir diğer isim ise Hilmi Ziya Ülken'dir.²⁰ Üniversite reformunun hemen arifesinde Galatasaray Lisesi'nde "içtimaiyat muallimi" olan Hilmi Ziya Ülken, 1. cildini 1932'de ve 2. cildini 1933'te yayınladığı Türk Tefekkür Tarihi adlı eseriyle dikkatleri çekmiş ve 1933 reformunun hemen ardından Atatürk tarafından Edebiyat Fakültesi'ne Türk Medeniyeti Tarihi okutmak üzere atanmış ve alanında incelemeler yapmak üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Ülken, 1936'da Türk Tefekkür Tarihi Doçenti olarak Edebiyat Fakültesi Felsefe zümresinde dersler vermeye başlamıştır. 1939'da Kessler'in Edebiyat Fakültesi'nde verdiği sosyoloji derslerini durdurmasının ardından da kürsünün başına geçmiştir.

Hilmi Ziya Ülken'in, Von Aster'in de önerisiyle, 1942'de sosyoloji profesörlüğüne getirilmesi, İstanbul Sosyoloji'nin tarihindeki önemli dönemeçlerden biridir. Hilmi Ziya Ülken'in, üniversite reformunun hemen ardından her şeyin yıkıldığı, geçmişle bağların koparıldığı bir dönemde üniversitede görev yapmaya başlamış olması unutulmamalıdır. Yaşanan gelişmeler neticesinde "İstanbul Üniversitesi içinde sosyoloji bölümü açma gereği ortaya çıkınca da akla başka kişiler değil, Hilmi Ziya Ülken gelecektir. Sosyoloji bölümü adeta Hilmi Ziya Ülken eliyle ikinci kez kurulacaktır. O nedenle de Ziya Gökalp'in İstanbul Üniversitesinde kurduğu sosyoloji bölümünün ikinci kurucusudur."²¹ Bu durum sadece İstanbul Sosyoloji'nin tarihinde bir eşik olarak algılanmamalıdır. Ülken'in bu çabası, aynı zamanda Türk sosyolojisi tarihinde de önemli bir eşiğe karşılık gelmektedir.

Ülken'in İstanbul Sosyoloji'nin başında olduğu bu dönemde Nurettin Şazi Kösemihal ve Cahit Tanyol da İstanbul Sosyoloji'nin öğretim üyeleri kadrosunda yer alan isimler arasındadırlar. Nurettin Şazi Kösemihal,²² 1945'te doçent olarak sosyoloji kürsüsüne atanmış ve 1972'ye kadar İstanbul Sosyoloji'de çalışmalarını sürdürmüştür. Kösemihal'in doçentlik tezinin başlığı "Durkheim Sosyolojisi Üzerine Kritik Bir Dene-

19 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 3. bs., İstanbul: Ülken Yayınları, 1992; Nurettin Şazi Kösemihal, "Önsöz", Mehmet Ali Şevki, *Osmanlı Tarihinin Sosyal Bilimle Açıklanması ve Öteki Makaleleri*, İstanbul: Elif Yayınları, 1968, s. 10; Mehmet Yalvaç, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982)", sy.1, s. 66; Nazmi Avcı, "Mehmet Ali Şevki", *Türkiye'de Sosyoloji İsimler-Eserler I*, s. 354.

20 Hilmi Ziya'nın çalışmalarının bir bibliyografyası için bkz. Ayhan Vergili, *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay., 2006.

21 Recep Ertürk, "Türk Sosyoloji Tarihi Çalışmaları ve Hilmi Ziya Ülken", *Türk Yurdu*, Şubat 2002, sy. 174, s. 31.

22 Kösemihal'in eserlerinin bibliyografyası için bkz. Uğur H. Barlas, *Nurettin Şazi Kösemihal*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1963.

me"dir. 1950-1951 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi'nde Gurwitch'le çalışmıştır. 1958-1959 yılları arasında da Amerika'da konuk profesör olarak bulunmuştur.²³

Cahit Tanyol²⁴ ise Hilmi Ziya Ülken'in teklifiyle 1946'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünde asistan olarak göreve başlar. 1949'da tamamladığı doktora tezinin başlığı "Ahlakta Haz ve Elemin Rolü"dür. Yine Hilmi Ziya Ülken'in isteğiyle 1951'de sosyoloji bölümünde çalışmaya başlamış ve buradaki görevini 1982 yılına kadar sürdürmüştür. Bu süre zarfında, Cahit Tanyol, değişen dönem koşulları çerçevesinde, farklı tutum alışların neticesinde çeşitli saha çalışmalarının yanı sıra kuramsal çalışmalar da yapmıştır.

Ülken'in bölüm başkanı olduğu İstanbul Sosyoloji'nin kadrosundaki bu isimlerin söz konusu çalışmalarına ilaveten, aynı zamanda Ülken'le birlikte 'Türk Sosyoloji Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında yer aldıkları da belirtilmelidir.

Hilmi Ziya Ülken, bölüm kadrosunun oluşturulmasında oldukça etkili olduğu bu dönemde, Batı ülkelerindeki sosyoloji ve felsefe hareketlerini de çok yakından izlemiştir. "O dönemde sosyoloji sahasında hangi konu gündeme gelmişse, Hilmi Ziya'nın geniş tecrübesi ile bu konuları çok yakından takip ettiği ve bu konuları Türkiye sosyolojisi gündemine aktardığı görülmektedir."²⁵ 80'e yakın kitabı ve çeşitli dergilerde ve gazetelerde yayınlanmış 1000 civarındaki makalesi Hilmi Ziya Ülken'in ilgi renkliğine bir işaret. "Farklı alanlarda eser vermesini kendisi şu sebebe bağladı: Diyordu ki, 'Bu alanlarda öğrencilerin başvuracağı Türkçe eserler yoktu. (1930-1940'lı yıllar). Bu ihtiyacı gidermeyi düşündüm, bunu görev bildim."²⁶ Ülken'in sonraki kuşaklara bıraktığı miras, sadece kendi yayınlarından da ibaret değildir. Ülken, arkasında zengin bir bölüm kitaplığı da bırakmıştır.²⁷ Bugün, yeniden düzenlenen İstanbul Sosyoloji seminer kitaplığının büyük ölçüde onun eseri olduğu söylenebilir.

Ülken'in dışarıdaki sosyoloji gelişmelerini yakından izlemesine ilişkin olarak hatırlatmamız gereken bir diğer faaliyeti, uluslararası sosyoloji kongreleridir. Ülken, Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin kuruluş çalışmalarına ülkemiz adına katılan ilk kişilerden biridir. 1949 yılı Eylül ayında ilk Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin kuruluş yönergelerinin hazırlanması çalışmalarına katılmış ve yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. Dünyanın zirvedeki sosyologlarına önemli görevlerin verildiği bu dernekte, Hilmi Ziya Ülken, 1956-1959 yılları arasında başkan yardımcısı olarak görev almıştır. Nurettin Şazi Kösemihal de uluslararası sosyoloji kongrelerini izleyen ve bildirileriyle katılan İstanbul Sosyoloji kadrosundan bir diğer isimdir.

23 Kösemihal'in söz konusu yurtdışı deneyimlerinin ürünleri, *Sosyoloji Dergisi*'nde yayınlanan makalelerinden ve Gurwitch, Paul Descamps ve Moreno'dan yaptığı çevirilerden izlenebilir.

24 Cahit Tanyol için bkz. Erkan Çav, "Türk Düşünce Dünyasında Cahit Tanyol", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

25 İsmail Coşkun, "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair", s. 18.

26 Necati Öner, "Hocam Hilmi Ziya Ülken", *Doğumlarının 100. Yılında Ziyaedin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken, Anma Toplantısı, 30 Kasım 2001*, Nevin Güngör Ergan (yay. haz.), Ankara: Sosyoloji Derneği, 2002, s. 58.

27 Seminer kitaplığının zenginliğine ilişkin olarak, bir Sabahattin Bey izleyicisi olan Mehmet Ali Şevki Bey'in vasıtasıyla İstanbul Sosyoloji Bölüm kitaplığında yerini alan Le Play'in *Avrupa İşçileri* gibi nadir kitapların varlığına vurgu yapmalıyız.

Ülken'in İstanbul Sosyoloji'ye katkılarının en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz, bölüm dergisini, 1942'de, *Sosyoloji Dergisi* adıyla yeniden yayınlamaya başlamasıdır. Ülken'in bölüm dergisini uzunca bir aradan sonra II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ağır koşullara rağmen yayınlanmaya başlaması, özveriyle çalışmalarının bir sonucudur. *Sosyoloji Dergisi*'nin bu ikinci dizisi, Hilmi Ziya'nın yönetiminde 15 sayı çıkmıştır. *Sosyoloji Dergisi*'nin bu yeni dizisi de dışarıya açıktır. Hilmi Ziya, Z. Fahri Fındıkoğlu gibi çerkez kadronun dışında, Cavit Orhan Tütengil, Mümtaz Turhan, H. Vehbi Eralp, Erçüment Atabay gibi farklı disiplinlerden isimler de dergide yazılarıyla yer almışlardır.

Sosyoloji Dergisi, bir tür disiplinler arası çalışmaya hep açık olan bir dergi ola gelmiştir. Hatta, bu durumun, Ziya Gökalp zamanından beri hâkim olan bir tavır olduğunu söyleyebiliriz. Bu, bir bakıma, bir geleneğin de varlığına işarettir. Yine, Oya Baydar (Sencer), Muzaffer Sencer, Ayda Yörükân gibi, bölüm kadrosundan olup 1960 ve 1970 sonrasında çeşitli sebeplerle üniversiteden ayrılmış ya da uzaklaştırılmış isimlerin yazılarının da dergide yayınlanmış olması, bugün *Sosyoloji Dergisi*'ne bölüm tarihine ilişkin bir vesika niteliği de kazandırmaktadır.

Sosyoloji Dergisi'nin 15. sayısı, 1960'da Ülken yönetiminde çıkan son sayıdır. 1960, bölüm dergisi için olduğu kadar, bölüm tarihi açısından da önemli bir tarihtir. Ülken, 1960 İhtilali sonrasında 147'liler hadisesi ile bölümden uzaklaştırılmıştır. Ülken'in bu zorunlu ayrılışından sonra *Sosyoloji Dergisi*, Cahit Tanyol ve N. Ş. Kösemihal'in yönetiminde yayınlanmış ve 1968'de genellikle iki sayı bir arada yayınlanan 21-22. sayıyla yayını sona ermiştir. Dergiyi hazırlayan kadrolar, hiç kuşkusuz, içeriğin de şekillenmesinde ana unsurlardır. Bu bakımdan, *Sosyoloji Dergisi*'nin Ülken yönetiminde çıkan ikinci dizisinin 15. sayısına kadarki sayılarının, 1960 sonrası yayınlanan sayılarından daha farklı bir içeriğe sahip olması şartıca değildir. 1960 öncesinde ve sonrasında dergi içeriğindeki farklılıklara örnek olarak kitap tahlillerini verebiliriz. Derginin 1960 sonrası yayınlanan sayılarında kitap tahlillerine daha az yer verildiğini görüyoruz. Bununla birlikte, *Sosyoloji Dergisi*'nin ikinci dizisinin genelinde telif eserler ve belli metinlerin çevirilerinin yanı sıra yabancı dilde kaleme alınmış ve ağırlıklı olarak da Fransızca kaleme alınmış çalışmalarla karşılaşılıyor. Dili Türkçe olan bir dergide, çalışmaların yabancı bir dilde kaleme alınmış olması o dönemki bilim anlayışı hakkında da aydınlatıcı olmaktadır. Yine, bu dergi serisi üzerinden İstanbul Sosyoloji'nin, sosyoloji alanında Batı'daki gelişmeleri yakından takip ettiğini de izleyebiliyoruz. Fransız sosyolojisinin yanı sıra Amerikan sosyolojisine ilişkin çeşitli makaleler kaleme alınmıştır. Tüm bunlara ilaveten, bu dizinin en dikkat çeken özelliği, yoğun olarak köy konusu üzerine monografi çalışmalarına yer verilmiş olmasıdır. Nihayetinde, söz konusu çalışmaların varlığı, ne için yapıldığı, sonuçlarının neye yaradığı konusu bir tarafa bırakılırsa Türk sosyoloji tarihi değerlendirmelerinde İstanbul Sosyoloji'nin sosyoloji anlayışını, "felsefi, spekülâtif sosyoloji" biçiminde kategorize eden bir çok açıklamayı da geçersiz kılar.²⁸

Sosyoloji Dergisi'nin bu ikinci dizisinin son sayısı 1968'de yayınlanmış ve derginin yayın hayatı ikinci kez kesintiye uğramıştır. Kesinti sadece derginin yayınlanmasında

28 Hilmi Ziya Ülken'in yayınlamaya başladığı *Sosyoloji Dergisi*'nin başlangıcından 1968 yılındaki son sayısına kadar yayınlanmış tüm sayılarının dizini, bu yazının sonunda Ek olarak verilmiştir.

yaşanmamıştır. Ülken'in bölümden uzaklaştırılmasının ardından, Ülken'in kişisel çaba sarf ederek oluşturduğu bölüm kitaplığına kitap alımı da düzensizleşmiştir. Bu durum aslında bölümdeki genel havanın bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Ülken'in bölümden uzaklaştırılmasıyla birlikte, İstanbul Sosyoloji'de yaygınlık kazanan yayın etkinliği de etkisini yitirir. Ülken'den sonra sırasıyla bölüm başkanlığına gelen N. Şazi Kösemihal ve Cahit Tanyol da bu anlamda Ülken'i aşamamışlardır.

1972'de İstanbul Sosyoloji'de asistan olarak göreve başlayan Baykan Sezer, Sosyoloji Derneği'nin 2001'de Ankara'da düzenlediği "Doğumlarının 100. Yılında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken Anma Toplantısı"ndaki konuşmasında, İstanbul Sosyoloji'nin yaşanan tüm olumsuzluklara direnç göstererek, kişiliğini korumasında Hilmi Ziya Ülken'in etkisine dikkat çeker. Baykan Sezer özellikle son dönem yazılarında bölümdeki sürekliliği özenle belirtir. Baykan Sezer, 26 Şubat 1997'de İstanbul Sosyoloji'nin düzenlediği "Hilmi Ziya Ülken'e Övgü" toplantısında da meydan okurcasına, konuşmasını "Bu bölümde Ziya Gökalp-Hilmi Ziya Ülken çizgisi sürdürülmektedir. Bir itirazı olan mı var?" diye bitirir. Bölümün sürekliliğine vurgunun her kuşakla birlikte yinelenmesi yanında, bölümün çaba ve birikimi de bölüm mensuplarınca değerlendirilip, çeşitli şekillerde dile getirilmektedir.²⁹ Recep Ertürk, Baykan Sezer'le birlikte "Türk sosyolojisi, Türk toplumunun dünya üstünde bir yer edinmesine temel oluşturmaktan yola çıkarak Türk toplumunu kendi bilinci temelinde dünyayı, olay ve gelişmeleri yeniden kavramasına elverişli bir çerçeveye ulaştığı"³⁰ biçimindeki saptamasıyla, Baykan Sezer'in Türk sosyoloji tarihi içinde bir dönüm noktası olduğunu belirtir.³¹

Baykan Sezer, toplumumuzun sorunlarına tarihimizin zenginliğini göz önünde bulundurarak yaklaşmıştır. Toplum sorunlarını ve gelişimimizi insanlığın genel gelişme çizgisi içinde bir temele oturtarak, sosyolojiden hareketle Batı'nın fikri anlamdaki dayatmalarına içeriden bir ses olarak cevap vermeye çalışmıştır. Baykan Sezer, söz konusu bakış açısını, Doğu-Batı çatışması gibi insanlığın tümünü kuşatan kuramsal yaklaşımında ortaya koyar. Bu çabasıyla, kendi tarihsel deneyimimizin özgün önemine ve zenginliğine dikkat çekip, içerideki olguların, olanın bitenin Batı'dan aktarma kalıplarıyla değerlendirilmesini eleştirmiştir.³² Batı düşüncesinin hükmedici hegemonyasına tarihsel zenginliğimizi hatırdı tutarak başkaldırmıştır. Baykan Sezer'in toplum sorunları önündeki sözünü ettiğimiz yaklaşım biçimini birçok çalışmasında gözleyebiliriz. *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, Sosyolojinin Ana Başlıkları ve Türk*

29 İsmail Coşkun, "İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü", Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün Düzenlediği "Türk Sosyolojisi'nde Üç Bilim İnsanı: Cahit Tanyol-Mübeccel Kıray-Şerif Mardin Sempozyumu", 27-28 Kasım 2007; Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Baykan Sezer'e Armağan - *Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı Kitap 11*, İstanbul: Kızıllema Yayıncılık, 2004. Ayrıca İstanbul Sosyoloji bölümünde 1989 yılına kadar yapılmış bitirme, yüksek lisans ve doktora tezlerinin bibliyografyası için bkz. *Türkiye'de Sosyolojinin 75. Yılı*, Korkut Tuna, İsmail Coşkun ve Hayati Tüfekçioğlu (haz.), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1989.

30 Recep Ertürk, "Türk Sosyolojisinin Gelişimi Üstüne", s. 97.

31 Bu toplantı daha sonra "Hilmi Ziya Ülken'e Övgü" ithafı ile yayınlanmıştır: *Sosyoloji Yıllığı 1*, Sosyoloji Araştırma Merkezi ve Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997.

32 Bkz. Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay., 1985.

Sosyolojisinin Ana Sorunları başlıklı çalışmaları, bu çerçevede hatırlatmakla yetineceğimiz çalışmalarından yalnızca birkaçıdır.

Baykan Sezer'i bölüm tarihinde öne çıkaran diğer bir önemli katkısı, en son sayısı 1968'de yayınlanan *Sosyoloji Dergisi*'nin uzunca bir aradan sonra 1988-1989'da 3. dizi olarak yeniden yayınlamaya başlamasıdır. Bugün halen yayınlanmaya devam eden *Sosyoloji Dergisi*'nin 3. dizisi ile ilgili bir değerlendirme yapmak için henüz oldukça erken. Bununla birlikte, birkaç noktayı kabaca hatırlatmakla yetinelim. Bugün 15. sayısına ulaşan *Sosyoloji Dergisi*'nin 3. dizisinin "uluslararası yayın" statüsü kazanması için çalışılmaktadır. Yine, Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken döneminde yayınlanan dergi sayılarında gözetilen disiplinler arası çalışmaya açıklığın, son dizinin bugüne kadar yayınlanan sayılarında da gözetildiğini söyleyebiliriz.

Baykan Sezer'in İstanbul Sosyoloji'de görev yaptığı yıllarda da bölüm, dışarıya ve disiplinler arası çalışmalara açıktır. Bu çerçevede bölüm tarafından düzenlenen toplantılardan ve yapılan yayınlardan birkaçını hatırlatmakta yarar var: İstanbul Sosyoloji'nin düzenlediği "Türkiye'de Sosyolojinin 75. Yılı Sempozyumu"³³ (1989), "Tarih ve Sosyoloji Semineri"³⁴ (1990) ve "Amerika'nın Keşfinin 500. Yılı Toplantısı"³⁵ (1992) meselenin ortaya konuş biçimiyle ve disiplinler arası çalışmaya bir örnek olması bakımından Türk sosyolojisine önemli bir katkıdır.

Disiplinler arası çalışma konusunda İstanbul Sosyoloji'nin tavrını, Baykan Sezer sonrasında da korumakta olduğunu, son yıllarda bölüm tarafından düzenlenen çeşitli toplantılardan hareketle söyleyebiliriz: "Disiplinlerarası Şehir Çalışmaları Sempozyumu" (13-14 Mayıs 2004), "Türkiye'de Sosyoloji-50'li Yıllara Bakış" (21-22 Aralık 2005), "Türkiye'de Sosyoloji-Ziya Gökalp Sempozyumu" (24-25 Ekim 2004) ve "Ziya Gökalp'i 130. Yılında Anma Toplantısı" (23 Mart 2006). Söz konusu çalışmalara ilaveten İstanbul Sosyoloji, 2007 yılından itibaren, Türkiye'nin değişik üniversitelerinde ve kurumlarında sosyolojinin gelişimi için emek harcamış, disiplinin Türkiye'deki birikimine önemli katkılar sağlamış hocalarımızın tecrübelerini ve birikimlerini gerek bölüm ve gerekse de tüm fakülte öğrencilerine bizzat kendilerinin anlatmalarına imkan sağlayan bir faaliyet daha sürdürmektedir. Bölümün Türkiye'deki tüm sosyolojik bilgi ve birikimini kucaklayıcı bir perspektifle ve "Sosyoloji Günleri" üst başlığıyla gerçekleştirdiği bu faaliyetler çerçevesinde, bugüne kadar Besim Dellaloğlu, Coşkun San, Barlas Tolan, Esin Küntay, Bahattin Akşit gibi farklı sosyoloji anlayışları temelinde yetişmiş ve önemli sosyolojik çalışmalar ortaya koymuş sosyologların bölüm öğrencileriyle tanışması sağlanmıştır.

Sonuç olarak, "İstanbul Sosyoloji" olarak anılan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü ve dergisini tanıtmakla sınırlı olan bu çalışma çerçevesinde yapılan hatırlatmalar, İstanbul Sosyoloji'nin ve dergisinin bazı özelliklerini öne çıkarıyor. Yaşanan duraklamalara, durgunluk dönemlerine rağmen neredeyse bir asırdır faaliyet gösteren İstanbul Sosyoloji ve dergisi, Türk sosyoloji tarihi içinde özel bir konuma sahiptir. Her şeyden önce, İstanbul Sosyoloji'nin yurdumuzdaki ilk sosyoloji kürsüsü olması, bir bilim dalı olarak sosyolojinin yurdumuzdaki serüveninde ilk eşik-

33 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji.

34 *Tarih ve Sosyoloji Semineri*, 28-29 Mayıs 1990, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

35 *500. Yılında Amerika*, Recep Ertürk ve Hayati Tüfekçioğlu (yay. haz.), İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994.

tir. İstanbul Sosyoloji'nin, ülkemizdeki bu özel konumunu Kurtuluş Kayalı "Hepimiz İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğrencisiyiz"³⁶ diyerek çarpıcı bir biçimde özetlemiştir. İstanbul Sosyoloji'nin bir yayın faaliyeti olarak *Sosyoloji Dergisi* de uzun süre ülkemizin tek ve sürekliliği olan sosyoloji dergisi olmuştur. Bugün, 3. dizi olarak yayın hayatına devam eden *Sosyoloji Dergisi*'nin varlığını günümüzde de sürdürmesinde hiç kuşkusuz, dergiyi çıkarmak için sarf edilen kişisel çabaların rolü büyüktür. Bununla birlikte, derginin bir sürekliliğe sahip olmasında bir kurum çatısı altında yayınlanıyor olması da hatırdan tutulması gereken etkenlerden bir diğeridir. *Sosyoloji Dergisi*, *İçtimaiyat Mecmuası* adıyla ilk olarak 1917'de yayınlanmaya başladığı dönemden itibaren sosyolojinin ahvaline ilişkin önemli bir birikim ortaya koymaktadır. Dışarınsının yakından izlendiğini, farklı akımların İstanbul Sosyoloji'de hayat bulabildiğini, dönem koşullarını ve sorunlarını bu süreli yayından izleyebiliyoruz ki, söz konusu birikim, İstanbul Sosyoloji'nin "sosyoloji anlayışına" yönelik çeşitli yargıları da temelsiz bırakması bakımından, özellikle üzerinde durulmayı hak etmektedir.

Özete, İstanbul Sosyoloji'nin Darülfünun'da başlayıp günümüze uzanan serüvenine ana hatlarıyla baktığımızda, güçlü geleneklerin varlığı kendisini hissettirir. Öncelikle, İstanbul Sosyoloji'de öğretim ve yayın faaliyetleri, yaşanan çeşitli duraklamalara ve kesintilere rağmen merkezi konumunu, Gökalp zamanından beri korumuştur. Bu çerçevede, sosyolojide belli bilgilerin aktarılmasına değil de, kendi duruşumuzun temellenmesine yapılan vurgunun günümüze ulaşan bir gelenek olduğunu söylemek, temelsiz bir değerlendirme olmayacaktır. Yine, elbette ülkemizdeki sosyoloji çalışmaları, İstanbul Sosyoloji'nin veya diğer sosyoloji bölümlerinin çalışmaları ile sınırlı değildir. Ülkemizde, üniversite dışında da -hepsinden burada bahsetmenin mümkün olmadığı- pek çok çalışmanın yapılmakta olduğu ve çeşitlikte ve yoğunlukta çabanın harcandığı hepimizin malumudur. Köklü geleneklere sahip olan İstanbul Sosyoloji'nin asıl çabası, kendi geleneğiyle ve ülkemiz sosyoloji birikimiyle hesaplaşarak yol almaktır.

EK: İÜEF Sosyoloji Dergisi Dizini (1941-1968, sy. 1-22)

SAYI: 1 (1941-1942)

- 3: Sosyolojinin mevzuu ve usulü - H. Z. Ülken
- 143 : Sosyolojide illiyet meselesi - Z. F. Fındıkoğlu
- 158: Türkiye'de Sosyolojinin tarihçesi ve bibliyografyası - Lütfi Erişçi
- 170: Sosyolojiye Giriş (Park ve Burgess) - Salma Arpat
- 201: Tecerrüd (Park ve Burgess) - Nedim Göknıl
- 218:İptidai cemiyette cürüm ve adet (Malinovski) - Ercüment Atabay
- 250: İslam Feodalizmi (Poliak) - H. Z. Ülken
- 271: İçtimai Araştırmalar (Anket Örnekleri) (Sosyoloji talebesi tarafından yapılmış Ahmediye dokumacılığı ve cezaevlerine dair araştırma tecrübeleri) - H. Z. Ülken
- 321: Türkiyede sosyolojiye dair son yıllarda neşriyatın tahlili ve tenkidi - (H. Z. Ülken - H. Tanrıkut)

36 Kurtuluş Kayalı, "Hepimiz İÜ Sosyoloji Bölümü Öğrencisiyiz", *Klavuz*, 2003

SAYI: 2 (1943)

- 3 : Hukuk sosyolojisi, mevzuu ve gayesi - Z. F. Fındıkoğlu
 22 : İçtimai üstyapı olarak hukuk tetkiklerine giriş - H. Z. Ülken
 67 : İstanbul Küçük sanayiinde iş - Orhan Tuna
 94: Ahlak ve adetler ilmi - H. Vehbi Eralp
 105: Hukuk sosyolojisinin unsurları (G. Gurvitch) - H. Z. Ülken
 171: Fransa'da Hukuk sosyolojisi (C. Bougle) - Fındıkoğlu
 190: İptidai cemiyette cürüm ve adetler (B. Malinowski) - E. Atabay
 225: İçtimai amiller - Rahmi Taşçoğlu
 312: Bilecik ve Edremit köy monografileri - Nedim Göknil
 358: Yeni felsefe cemiyeti ve Türkiye Felsefe Cemiyetinin tarihçesi - H. Z. Ülken

Dergi ve kitaplar**SAYI : 3 (1945 - 1946)**

- 3: İktisadi sosyoloji - H. Z. Ülken
 104: Harp ve din münasebetleri - Nilüfer Batu
 113: Ekonomi ilminde müsbet usul - Fr. Simiand (N. Tanışman)
 135: Paul Bureau sosyolojisi - Hüseyin Batu
 141: Nesayih el-Vüzera - Sarı Mehmet Paşa
 145: Durkheim'in sosyolojik metodu - R. Lacambe
 158: Zamanımızda devlet ve cemiyet - A. Vierkandt
 184: Sosyol Kontrol - Mübeccel Battalgil
 188: Sosyal Psikoloji - W. McDougall
 197: Hayvanlarda sosyal hayat - Alverdess
 207: Genel sosyoloji ve kanunlar_ - G. Richard
 222: Sermaye birikmesi - L. Laurant
 255: Durkheim sosyolojisi üzerine bir deneme - N. Ş. Kösemihal

SAYI: 4 - 5 (1947 - 1949)

- 1: İnsani ilimler mümkün müdür? - H. Z. Ülken
 52: İnsan hürriyeti ve içtimai kanunlar - H. Vehbi Eralp
 57: Sosyolojinin bugünkü temayülü (G. Gurvitch) - N. Ş. Kösemihal
 72: Mimiklerin kavranılması üzerinde bir araştırma - S. E. Siyavuşgil
 92: Sosyolojik araştırmanın metodları (Ernestus Burgers) - Tomris Berker
 105: Sosyal psikoloji (R. T. Lapiere - P. Farsworth) - ksl. H. Tanrıkkurt
 123: Existence felsefesi ve sosyoloji (Mişel Defence) - Sıdka Külürbaşı
 134: Sosyolojinin Dalları - H. Z. Ülken
 145: Prens Sabahattin, İçtimai monografi - Cahit Tanyol
 158: Prens Sabahattin (1877-1948) - Cavit Tütengil
 221: "Avrupa İşçileri"nden bir monografi örneği (F. LePlay) - N. Ş. Kösemihal

Kongreler / Kitap tahlilleri / Derginin Fransızca tıpkı basımı**SAYI : 6 (1950)**

- 5: L'effet de domination - François Perroux
- 25: Sociologie et Litterature - Guy Michaud
- 36: Studies in the Constitution of medieval England - E. Atabay
- 57: Analysis of the culturel changes - Mümtaz Turhan
- 69: Sociologie et Philosophie - H. Z. Ülken
- 85: Karataş Köyü monografisi - Ülken, Kösemihal, Tanyol
- 104: La sociologie rurale en Turquie - H. Z. Ülken
- 117: Memleketimizde tecrübi sosyoloji - N. Ş. Kösemihal
- 134: Kongreler
- 154: Kitap tahlilleri - N. Ş. Kösemihal ve H. Z. Ülken

SAYI : 7 (1952)

- 5: L'Orient et l'Occident - H. Z. Ülken
- 23: Boğlum köyü tetkiki - S. Dönmezer
- 40: Studies in the constitution of Medieval England - E. Atalay
- 71: Baraklarda örf ve adet araştırmaları - C. Tanyol
- 109: Les tensions sociales et les relations intercultures - H. Z. Ülken
- 122: Büyü ve din probleminin bugünkü durumu - N. Ş. Kösemihal
- 148: Kitap tahlilleri - Ülken, Tanyol

SAYI : 8 (1953)

- 1: Un indice objectif de civilisation - G. Bouthoul
- 11: Homo socialis et homo dissociates - C. Gini
- 26: La circulation des valeurs - H. Z. Ülken
- 39: Sosyal realitenin analizi - N. Ş. Kösemihal
- 54: Etude psychologique sur le suicide - N. Tanı
- 95: İçtimai yükselme hadisesine ait bir araştırma denemesi - N. A. Tanyeli
- 99: Studies in the constitution of mediaeval England - E. Ataban
- 126: Baraklarda örf ve adet araştırmaları - Cahit Tanyol
- 136: Kitap ve dergi tahlilleri - H. Z. Ülken - Cahit Tanyol

SAYI : 9 (1954)

- 1: De l'heterogeneite ethnique, vers l'homogeneite culturelle - H. Z. Ülken
- 12: İptidailerde kutsal ve kutsal dışı sahalardan ayrılığı - T. Yörükcan
- 37: İhsaniye köyü incelemesi - C. O. Tütengil
- 59: Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Makamına - H. Z. Ülken
- 67: Baraklarda örf ve adet araştırmaları - C. Tanyol
- 97: La confrontation du refoulement avec l'inhibition - N. Özel (Tanı)
- 141: Gurvitch Sosyolojisi - N. Ş. Kösemihal
- 164: Ziya Gökalp'ın yazılarında görülen değişik imzalar ve takma adlar - C. O. Tütengil
- 169: Kitap ve dergi tahlilleri - H. Z. Ülken

SAYI : 10-11 (1955-1956)

- 1: Çatak köyü araştırması - Türkan Yörükkan - Turgut Cebe
 23: Mütevelli köyü monografisi - Rahmi Taşçıoğlu
 32: Kayahoğlu köyü incelemesi - Rahmi Taşçıoğlu
 36: Keçiler köyü monografisi - Cavit Orhan Tütengil
 44: Eskitaşlı köyü monografisi - Yusuf Kurhan
 60: Yenibedir köyü monografisi - Yusuf Kurhan
 72: Gurvitch sosyolojisi - N. Ş. Kösemihal
 101: Ziya Gökalp Üzerine Notlar - C. O. Tütengil
 106: Un aperçu bibliographique du probleme des refugies en Turquie - H. Z. Ülken
 115: Gönen bölge monografisi - H. Z. Ülken - Ayda Tanyeli
 155: La feodalite est-elle une categorie historique ou bien une forme sociale - H. Z. Ülken
 163: Unesco tarafından davet edilip Şam'da toplanan Orta-Doğu memleketlerinde İçtimai İlimler Konferansı hakkında rapor - H. Z. Ülken
 172: XVI. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi - Nurettin Şazi Kösemihal
 192: Kitap Tahlilleri

SAYI : 12 (1957)

- 1: Le role social des classes moyennes en Turquie et en Proche - Orient - H. Z. Ülken
 66: Kızıldere araştırması - Ahlak ve heyecan testleri - Turhan Yörükkan
 98: Köy tetkiklerinde kullanılacak metodlar hakkında bazı düşünceler - Mümtaz Turhan
 104: Gurvitch sosyolojisi - Nurettin Şazi Kösemihal
 145 : İş Modeli (Stuart Carter Dodd) - Oğuz Arı

SAYI : 13 - 14 (1958 - 1959)

- 1: Sanat, düşünce ve içtimai bünye - H. Z. Ülken
 35: İptidailerde içtimai bünye ve din - H. Z. Ülken
 58: Cybernetics, sociometry, microsociologie - N. Ş. Kösemihal
 90: Die faktoren, die gruppenbeziehungen beieinflussen - Mümtaz Turhan
 99: İçtimai gruplar arasındaki münasebetlere tesir eden faktörler - Mümtaz Turhan
 107: Temel şahsiyet ve kültür - Turhan Yörükkan
 137: Bizde sosyoloji ve birkaç meselemiz - Z. F. Fındıkoğlu
 150: İnsan ekolojisinin gelişme ve problemleri - Ayda Yörükkan
 166: Küçük gruplar - Oğuz Arı
 173: Vineland sosyal olgunluk Skalası - Turhan Yörükkan
 198: Traktör giren 50 köyde nüfus hareketlerinin ve içtimai değişmelerinin kontrolü - Cahit Tanyol
 219: Sosyal zümrelerin üremelerinin tetkiki - Ratip Yüceuluğ
 231: İçtimai anketler - Oğuz Arı
 248: Sayım hazırlıkları (1950 sanayi ve işyerleri sayımı) - Mustafa Fotozoğlu

Kitap Tahlilleri

- 256: Nouville araştırması - Ayda Yörükcan
 264: Cuvillier, sociologie et problemes actules - H. Z. Ülken

SAYI : 15 (1960)

- 1: Emile Durkheim - Armand Cuvillier
 7: Durkheim et l'Enseignement des Sciences Sociales en Turquie - H. Z. Ülken
 30: The Assimilation of Occidental Civilization in Turkey - N. Ş. Kösemihal
 41: Quelques Aspects du Mouvement Syndical en Turquie - Metin Kutal
 48: L'Evolution de la Condition Agricole en Turquie - Cavit O. Tütengil
 58: Amerika'da Reklamcılık ve Halk Efkarı - William Albig
 64: The Concrete Analysis of a Society - N. Ş. Kösemihal
 79: J. L. Moreno Psikodrama metoduyla bir hasta kemancıyı nasıl iyi etti? - N. Ş. Kösemihal
 99: Antalya İhsaniye Köyü İncelemesi - Mehmet Yurduseven
 105: Sosyolojide Yeni Adımlar - H. Z. Ülken
 140: Evolution de la Condition Feminine en Turquie - H. Z. Ülken
 153: Emile Durkheim et sa Conception de la Sociologie - Armand Cuvillier
 172: Chroniques - H. Z. Ülken

SAYI : 16 (1961)

- 1: Sanat ve Fikir İşçileri - N. Ş. Kösemihal
 17: Peşke Binamlısı Köyü - Cahit Tanyol
 59: The Study of Peşke Binamlı - Cahit Tanyol
 63: Sosyometrinin Temelleri - J. L. Moreno - N. Ş. Kösemihal
 91: Epoque de Crise de Transition de Decadence - Alexandre Vexliard
 105: İstanbul'da Sanayi Faaliyetlerinin Bünyesi ve Türkiye Sanayiindeki Yeri - Erol Tümertekin
 126: Orta Sakarya Vadisinde Toprak Mülkiyeti - Necdet Tunçbilek

SAYI : 17-18 (1962-1963)

- 1: Avrupa ve Amerika'da Demokrasi ve Sosyolojisi - N. Ş. Kösemihal
 35: The Sorokian Revival-books and Meaning - Carle C. Zimmerman
 47: Sorokin'e Yeniden Duyulan İlgi ve Taşındığı Anlam - Muzaffer Sencer
 59: Le Role Occulte Des Cyniques dans Le Monde Antique - Alexandre Vexliard
 85: Antik Dünyada Siniklerin (Cynique) Gizli Rollerini - Oya Sencer
 99: Din ve Toplum Olaylarının Psikanaliz Bakımından Yorumu - Mehmet Taplamacıoğlu
 106: Türkiye'de Köy ve Aydınların Tutumu - Vavit O. Tütengil
 119: History of Sociology-Foreword - N. Ş. Kösemihal
 125: Toplumsal-Duygusal Etkiler ve İş - Sadi Gencer
 133: Türkiye'nin Toprak Sorunlarına Tarihsel Açıdan Bir Bakış - Oya Sencer

- 171: Elifođlu Köyü - Cahit Tanyol
 223: Türkiye’de Köye Yönelme Hareketleri - Muzaffer Sencer

SAYI : 19-20 (1964-1966)

- 1: Edebiyat sosyolojisine Giriş - N. Ş. Kösemihal
 38: Eylen köyü - Cahit Tanyol
 99: Le “Potentiel Education Des Societes “Notre Civilisation Scolaire” - Alexandre Vexliard
 122: Sosyal sınıf kriteri üzerine eleştirmeli bir deneme - Muzaffer Sencer
 156: Kapıdağı yarımadası taş ocakları işçileri araştırması - Oya Sencer
 201: Türk toplumu açısından İslamiet - Fgen Berkay
 213: Pozitif Felsefe Dersleri - August Comte
 259: Olaylar
 260: Krsmzn 50. yılı münasebetiyle Ziya Gökalp - N. Ş. Kösemihal
 264: Ziya Gökalp’in Kiřiliđi, lkclđ, Bilim adamlığı - Cahit Tanyol
 271: Ziya Gkalple İlgili Anılar - M.Nermi
 274: İstanbul niversitesi’nde Sosyoloji đrenimi ve Ziya Gökalp - C. O. Tütengil
 280: Sosyoloji Kürsüsü’nn 50. kuruluş yıldönümünde Ziya Gökalp - Muzaffer Sencer
 284: Madrid’de toplanan 21. Uluslararası Sosyoloji Kongresi- N. Ş. Kösemihal
 293 : Paneller - N. Ş. Kösemihal

SAYI : 21-22 (1967-1968)

- 1: Sosyolojide Yöntem - N. Ş. Kösemihal
 17: Le Caractere National Une Structure en Profondeur - Alexandre Vexliard
 53: Sosyolojik Açıdan Türkiye’de İlk đretim - Muzaffer Sencer
 103 : Düşünce Yolum Ya da Sürüden Kovulan Adam - Georges Gurvitch - Ömer Bozkurt
 119: İdeoloji - Cemil Meriç
 143: Sosyoloji - M. Mauss - P. Fauconnet - mid Meriç
 175: Toplumsal evre ve Konut İlişkileri - N. Ş. Kösemihal
 185: Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar - N. Ş. Kösemihal
 193: Quelques Recherches Sur la Sociologie de la Litterature en Turquie - N. Ş. Kösemihal
 199: Bir Sosyal Sınıf Kriteri Olarak Yerleřme Kesimi ve Konut - Muzaffer Sencer
 213: Türkiye’de Konut Tasarlamalarında Sosyal Sınıf Ayrımları Yönünden Uygulanabilir İlkeler - Muzaffer Sencer
 221: Türkiye’nin Düzeni zerine - N. Ş. Kösemihal
 245: Kitaplar - N. Ş. Kösemihal
 249: In Memoriam - Carl C. Zimmerman
 255: Haberler
 256: Mezuniyet Tezleri - N. Ş. Kösemihal
 262: Genel Sosyoloji Sertifikası - Cahit Tanyol
 265: Sosyoloji Dergisi - Dizin.

From İçtimaiyat to Sociology: On The Journal of Sociology and the History of the Department of Sociology in Faculty of Letters (IU)

Tülay KAYA

Abstract

This paper aims to outline the history of Istanbul University's Sociology department, commonly called "Istanbul Sociology" and its periodical named *Sosyoloji Dergisi* [Journal of Sociology]. It tries to give a short history of *Istanbul Sociology* and its periodical *Sosyoloji Dergisi* by outlining the background stories of the names that have been constituting the staff of Istanbul Sociology from its foundation up until now. In order to give a rough idea of the main streams and conventions that have been formed at Istanbul Sociology, studies recently done at the department plus the biographies of and the main works by those names have also been covered.

Keywords: Istanbul Sociology, *Journal of Sociology*, Turkish Sociology, Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer.

İçtimaiyat'tan Sosyoloji'ye: İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine ve Sosyoloji Dergisine Dair

Tülay KAYA

Özet

Bu çalışmanın amacı, yaygın olarak "İstanbul Sosyoloji" olarak anılan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün tarihini ve *Sosyoloji Dergisi* isimli süreli yayınına ana hatlarıyla tanıtmaktır. İstanbul Sosyoloji'nin ve *Sosyoloji Dergisi*'nin kısa bir tarihi, İstanbul Sosyoloji'nin kuruluşundan günümüze kadrosunda yer alan isimler aracılığıyla anlatılmaya çalışılmıştır. İstanbul Sosyoloji'de oluşan ana akımlar ve gelenekler hakkında genel bir fikir vermek için bu isimlerin biyografileri ve temel eserleri yanında bölümde son dönem yapılan çalışmalar da ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Sosyoloji, Sosyoloji Dergisi, Türk Sosyolojisi, Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer.

